

Rapport etter fredskonferanse i Wien 1.-3. desember 2024

Av Pål Kristian Balstad, medlem av MKR, leder i KISP og domprost i Oslo.

Tema for samlingen var “Churches Reflecting Together: Peace, Justice, and Reconciliation in Times of War” og var organisert av LWFs representanter Rebekka Meissner, Rev. Dr. Eva Harasta og rev. dr. Ireneusz Lukas. På konferansen deltok representanter fra de europeiske medlemskirkene av LWF.

Prof. dr. Petr Kratochvil

Siden Russlands invasjon av Krim-halvøya i 2014 og til i dag, frykter man at omtrent en million mennesker er blitt såret og drept på begge sider. Det er en polarisering i Europa som vi ikke har sett siden WWII. Brexit i vest og med Russland i øst minner oss om hvordan verden var delt i to under krigsårene. De vestlige landene er i ubalanse, og dette har gitt en mulighet for Russland til å invadere. Ut av erfaringene etter andre verdenskrig vokste en bevissthet frem rundt kristen pasifisme, og igjen må vi spørre oss; hva skal være kirkens rolle i krig og hva er den kristnes rolle i krig, nå som den personlige og multinasjonale sfæren preges av uro og bekymring.

Han trekker frem tre perspektiver;

1. Den offentlige sfære: Hvordan kirken og kristne uttaler seg i det offentlige rom.
2. Humanitær hjelp: Hvordan kirkene legger til rette for diakoni i møte med krig.
3. Forsoning: Hvordan kirkene legger til rette for forsoningsprosesser.

Den offentlige sfære

Kratochvil trekker frem noen perspektiver for å utfordre kirkene, hvor han starter med en beskrivelse av hvordan den russisk ortodokse kirke kritiserer de vestlige kirkene for å være for liberale. Han begrunner dette som den ortodokse kirkens utgangspunkt for støtte til invasjonen, og underbygger en argumentasjon hvor «Putins krig» er en krig for tradisjonelle verdier, og mot eksempelvis bevegelser som Pride. Henvisning til at vestlige kirker er hyklere og slettes ikke så fredsbyggende som vesten ønsker å tro selv. Eksemplet Kratochvil bruker er USAs invasjonen av f.eks. Irak eller Iran.

Et annet poeng han viser til er manglende koordinerende uttalelser fra kirkene, som f.eks fra KVs generalsekretær som bare få dager etter at Ukraina forbydde russiske kirker i Ukraina, kommer med [en uttalelse](#) som utfordrer loven og som gjennom det gjør KVs posisjon uklar, til tross for at man sier at man fordømmer krigen.

I mars 2024 definerer patriark Kirill krigen i Ukraina for en hellig krig, og soldatenes synder i krig vil derfor tas vekk. Dette har ikke blitt kommentert av KV, og dermed forsterker dette usikkerheten på KVs posisjon.

Humanitær hjelp

Kirkene har en nøkkelrolle i å yte hjelp til rammede områder, og man kan ikke undervurdere kirkens muligheter til å distribuere og forvalte hjelp både av materiell og personell art. Han henviste til at LWF har bidratt med 90 millioner og har to utviklingsprogram, i hhv Ukraina og Polen.

Forsoning

Kirken har en kompetanse på forsoning, og dette er viktig i gjenoppbyggingen etter krigen. Ingen kan tvinges til forsoning og man skal ikke håndtere forsoningsprosessen som en forsoning mellom to symmetrisk likeverdige parter. Kirkens verdibærende rolle er viktig i dette, hvor teologisk forankring av menneskeverdet må målbæres.

Han avslutter med å stille noen spørsmål, f.eks. om pasifisme er gårsdagens løsning, står vi i fare for å generalisere for mye når vi snakker om russere og ikke «Putins war» og hvor står vi som kirker i de tre overnevnte områdene.

Når kirkene blir invitert til å kommentere, så blir det tydelig at geografisk beliggenhet er en vesentlig faktor for om man kjenner trusselen fra Russland. Den finske representanten henviste til 70 års bilateralt samarbeid med Russland, og langt og godt samarbeid med den finske ortodokse kirke i Finland, med sin patriark i Konstantinopel. Denne situasjonen er nå utfordret. Den nederlandske representanten fortalte at det i begynnelsen var stor oppslutning om å støtte Ukraina i deres kamp, men at det nå er flere stemmer som problematiserer dette med henvisning til betydelig økonomisk belastning. En økende høyre-populistisk regjering, har forsterket skepsisen.

Flere trakk også frem at noen kirker har sterkt skille mellom å kommentere den politiske situasjonen og å være kirke.

Tre perspektiver ble trukket frem som viktige aspekter ved kirkens rolle i krig i den påfølgende samtalen; kirken som håpsbærer, som realistisk «virkelighetsbeskriver» og som verdileverandør.

Ukrainas lutherske biskop Pavlo Shvartz

Biskopen gav en beskrivelse av situasjonen i Ukraina under overskriften «Ukrainan realities». En lavmælt og sterk beskrivelse av en veldig krevende situasjon. LWFs hovedrespons på krigen har vært knyttet til «act, pray and giving».

Biskopen representerer den ukrainske kirke i Tyskland og minnet om at krigen har holdt på i ti år. Siden krigens start har det vært mange faser. Det er mye hemmelighold knyttet til den militære delen, som f.eks. hvor mange som er døde. Det er tydelig at russerne ønsker å ødelegge den elektriske infrastrukturen i landet. Menighetene som ligger i de okkuperte områder har flyktet. Ledelsen i menighetene blir arrestert, og mange menigheter har forsvunnet. Det er også krevende at den lutherske kirken i flere land, som Moldova, Kirgisistan m.fl. gir sin støtte til Putins krig. Den lutherske kirke bistår og hjelper blant annet 1000 barn i deres lokalmiljø. De koordinerer også utdeling av mat og nødvendig materiell for å overleve. De mest fattige er prioritert.

Utfordringene er ulike, og når krigen er slutt vet ingen. Hva kan vi som kirker gjøre for å støtte? Først og fremst forkynne evangeliet, deretter støtte av ulik art. Han inviterte til å besøke menighetene i Ukraina, for å se med egne øyne. Kom for å se hvordan en moderne krig i Europa ser ut, i et ellers velfungerende samfunn med kafeer, transport-tilbud, skoler, barnehager osv. Det er vanskelig å være pasifist i en slik situasjon, i krig. Det er først og fremst innen praktisk teologi kirken opererer nå.

Shvartz har vært biskop i fem år, hvor tre av dem i krig. Han bor i Kharkiv. Det er veldig farlig, og han er forberedt på at han kan dø i morgen.

Fragmented Voices: The Role of Churches in the Russian-Ukrainian War's Public Discourse

Prof. dr. Katharina Kunter, professor of contemporary church history, faculty of Theology, university of Helsinki.

Den offentlige samtalen rundt 2021-22 var krevende og stadig mer tilspisset. 24.februar 22 ble Ukraina full-skala-angrepet, og Kunter, som da bodde i Finland, var usikker på om Russland også ville angripe Finland. Forholdet mellom den lutherske og ortodokse kirke ble vanskelig. Og i de første uttalelsene var det vanskelig å nevne Russland som aggressoren. Statements fra kirker over hele Europa posisjonerte seg med uttalelser mot krigen. Særlig når det gjaldt den ortodokse kirke og patriark Kirills legitimering av krigen som hellig krig. Statementene har vært ulike og det har ikke vært enkelt å finne historiske hendelser som har påvirket kirkene i Europas forhold til krigen, og Russland, slik som ved murens fall i 1989 f.eks. Ser man også på uttalelser etter ´69, ser vi at uttaler fra krigen nå, har mange likheter i formuleringer og forankring. Her må kirkene være en del av utdannings-systemet. Det er ikke nok kunnskap om krig i Europa, og her kan kirkene være med å gi viktige innspill både i historiske perspektiv, særlig innen etikk- og moral.

Nordiske land, som Sverige og Finland, har hatt en stor omveltning med tanke på deres nøytralitets-prinsipp, og prosessen har gått fortere enn forventet. Nøytraliteten er i krise, men det humanitære arbeidet er avhengig av det.

Kunter trekker frem at vi trenger et nytt narrativ, for eksempel hva fred skal være i dag. Vi kan lære av historien, men trenger nytt reflektert innhold på hva fred er.

Hva betyr det å vise solidaritet (1920-30 erfaringene LWF og Oxfordsbevegelsen) for kirkene med de lidende partene. Solidaritet; humanitarian aid, er viktig for kirkene, for å se om man kan finne en mellomvei i krig, uten å bli for tydelig, for å bidra mest mulig. Verden er mer komplisert sammensatt nå og det er flere dilemmaer med et multikulturelt Europa-samfunn. Kirkene må være mer forberedt på trusler, som for eksempel cyber-attacks. Vår sårbarhet blir angrepet og vi er ikke forberedt som samfunn, heller ikke som kirke.

Gjennom forkynnelse har kirkene en mulighet til å påvirke folk, og dette kan brukes til å finne en økumenisk stemme til å være i den offentlige samtale. Å åpne kirkerommet for det som skjer ute i verden, åpner opp for menneskers reaksjoner på en vanskelig situasjon.

Sensitivitet

Vi må være bevisst vår posisjon som en del av vestens kirker, om vårt budskap tåler et «visa versa». For eksempel kan dette berøre begrepet «just peace»-begrepet. Situasjonen med ny amerikansk president, vil ikke være til fordel for «just peace» i Ukraina. Kunter er også usikker på om Ukrainas NATO-medlemskap vil kunne realiseres som et resultat av det.

Interregionale grupper

Hvordan ser det offentlige ordskifte ut, med tanke på kirkens rolle? Hvordan blir den offentlige sfære definert i ulike kontekster? Hva er hovedfaktorene som påvirker Kirkenes standpunkt ifm krigen i Ukraina?

«Public space» er der vi kan forkynne evangeliet og snakke om Gud i den offentlig sfære. Det er også kirkene våre og tradisjonelle medier. SOME er også endel av public space, og et sted hvor vi i større grad kan påvirke og definere budskapet selv. Fra Ukraina ble det særlig løftet frem at det er kirkens oppgave å snakke om Gud og det som handler om kirken og kirkens budskap. Hva som er privat og offentlig, er ikke like selvsagt lenger. Hva kan være relevant budskap for kirken? Åpne kirkene så vi kan invitere inntil å lytte til hva vi formidler av verdier og hvordan vi utfordrer.

Et anliggende som ble viktig var hvordan både samfunn og kirke nå forbereder seg på krig. Ikke minst den svenske kirken, som utruker presteskaper og øvrig stab til beredskapskompetanse på det praktiske området, som kartlegging av kapasitet knyttet til gravferd og kremasjon. Også utrustning til å ta hensyn til eventuelle krigsforbrytelser. Det ble også løftet frem anliggender

knyttet til beredskapslagre og at kirkene skal ha en beredskapssenter-funksjon, hvor man kan få informasjon, det kan deles ut materiell og som et sted for oppfølging. Stiftsdirektører og biskoper er utrustet med satellittelefoner.

Between absolute pacifism and just war theory: Just peace as a theological approach in times of war

Dr Nicole Kunkel, Research Assistant at the Chair of Theological Ethics

“The theology is, in itself, is a theology of risk» - var et sitat som ble brukt etter WWII i Tyskland. Hvem er kirken? Dette er et viktig anliggende å avklare, når en skal snakke om kirkens rolle i det offentlige ordskiftet. Kanskje må man være mer presis i beskrivelsene av hvem som er avsender. Kunkel løftet frem en nyansering av det som er mellom absolutt pasifisme og «rettferdig fred» Med utgangspunkt i den tyske samtalen, sier noen vi må ruste ned, andre at vi må ruste opp.

1. Lutheran theology - background

Gjennom toregimentslæren styrer Gud gjennom to ulike dimensjoner.

Når det gjelder det kirkelige, eller spirituelle, som Kunkel sier handler det om det indre livet i mennesket selv og religiøse overholdelser av dogmer, mens det sekulære, som i politikken, handler det om det som skjer i verden med krig og fred og hverdagsliv. Luther mener at din samvittighet er viktig om man skal la seg mobilisere til krig eller ikke, på denne måten holdes de to dimensjonene sammen på et privat nivå.

2. Contingent pacifism between just war thinking and absolute pacifism

En skala fra absolutt pasifisme til «war is good»-holdninger. Hun skisserer en linje fra det ene til det andre.

Absolutt pasifisme: Ingen krig er rettferdig.

Moderat: Noen kriger er rettferdig

Tradisjonell: Rettferdig krig; krig som siste utgang.

Realistisk: Krig som siste mulige utvei

«War is good»: Uten moralske skrupler.

Krigsteori holder fast på retten til å krige (ius ad bellum)

- Legalisert autoritet (Den som kan starte en krig)
- Just cause – for rettferdighets skyld
- De riktige intensjoner
- Siste mulige utvei
- Proporsjonalitet av hvordan en krig kan ende

Rett i krig - ius in bello

Det finnes en rett i krig, som skal hindre f.eks. diskriminering.

Proporsjonalitet av mening - dette handler om at man ikke kan bruke hvilket våpen man selv vil, men må rette seg etter internasjonale lover.

Rettferdig fred teori og absolutt pasifisme – ønsker begge rettferdig fred.

Et økumenisk begrep. Det blir sagt at «hvis du ønsker fred, forbered deg på krig.» (Si vis pacem, para bellum). Man kan ikke komme unna at rettferdighet og fred hører sammen (Jes. 32, 17). Man

kan ikke ha fred uten rettferdighet, og man kan ikke ha rettferdighet uten fred. Fred har også i seg en eskatologisk dimensjon, som målbæres av teologi og forkynnelse.

Det finnes ulike dimensjoner av fred, som avvisning av vold, det som promoterer frihet og kulturelt mangfold, det som lindrer av savn og sorg.

«Jus post bellum» i forhold til «Just peace» ble promatisert. Hva er forholdet mellom rettferdighet etter krig (oppbyggingsfase etter krig), og rettferdig fred, som er mer en beskrivelse av en virkelighet å strekke seg etter. Om det står som kontrast til hverandre eller beskrivelse av det samme, var et poeng hun trakk frem. Også dette som handler om pågående skyld, for eksempel om man ikke gjør noe med pågående urett. Da er man selv skyld i den (jmf. D. Bonhoeffer).

Det er et krevende bakteppe og en respons fra forsamlingen fortalte om en tjekkisk offiser, Jaclav Moravek, som sa: «I'm a passivist. My weapons are not» og «I believe in God and my gun». Dette er problematiske utsagt, som er vanskelig å forholde seg til som kirke, men som vi allikevel må forholde oss til.

Øvrige kommentarer som ble gitt fra forsamlingen var at vi som kirke må forholde oss til at vi har rett til å forsvare oss og vi er kalt til å kjempe for rettferdighet. Det er også et kall vi har, å arbeide for at flest mulig har det best mulig (luthersk kallsetikk). Tjekkerne vil ikke kapitulere ved en mulig invasjon, slik de gjorde under WWII, men de polske vil ikke dø for kapitalister og korrupte politikere.

Luther: The first one responsible for peace, is myself.

En fortalte; Min bestefar levde under WWII og lovet da Gud mens han var i Stalingrad at hvis han ble bevart fra krigens lidelse, ville han tjene Gud. Etter krigen glemte han det, inntil en prest i en preken sa «Hvis noen av dere lovet Gud noe under krigen, er det viktig å holde den avtalen». Det forandret mannen liv.

Hva om pasifisme handler om å redusere stor skade. Å hindre stor skade, og arbeide for å redusere lidelse, kan da væpnet aksjon, være mindre skadelig enn ikke bruk av våpen.

“The first thing that dies in a war, is the truth”.

Hvordan finne en teologisk begrunnelse for rettferdig fred?

Kan vi skrote begrepet «rettferdig krig»? Eller trenger vi det i en tid hvor internasjonal lov blir brutt og sivile blir mål for angrep.

Othmar Karas, tidligere visepresident i Europaparlamentet

Holdt tale i anledning en middag. Han er politiker og sa i sin tale (fritt gjengitt)

Vi trenger kirkenes stemme. Kirken har en viktig rolle i samfunnet, og det handler ikke om deres indre anliggender, men om vårt samfunn, vårt Europas fremtid. Uten kirkene vil vi ikke klare å løse fremtidens problemer. Russlands invasjon på Ukraina, er et angrep på våre verdier, i et liberalt demokrati. I disse dager forbereder EU seg på sin 15. sanksjon mot Russland, og i Østerrike ser vi en fremgang blant prorussiske og nasjonalistiske strømninger, som har nær tilknytning til Putin og Orban, og aggressorer som ignorerer internasjonal rett.

Så avsluttet han med å si: «Vær et lys, bruk deres stemme, vær håpet for vi trenger det. Takk for det viktige arbeidet dere gjør for fred og rettferdighet.»